

Результати дослідження «Реінтеграція ветеранів» щодо жінок-ветеранок в Україні

Про дослідження

Дослідження реінтеграції ветеранів (РВ) охопило вивчення загального досвіду ветеранів, які залишають військову службу, пов'язану з конфліктом, котрий триває з 2014 року. Досвід реінтеграції ветеранів, послуги охорони здоров'я, можливості працевлаштування, добробут та соціально-політичні перспективи були основними темами для дослідження РВ.

У цьому звіті зібрані результати дослідження щодо пільг для жінок-ветеранок, а також їхній демографічний профіль, досвід служби, стан здоров'я та можливості працевлаштування.^{1, 2}

Рекомендації

- Впровадити системи для запобігання та припинення сексуального й гендерно-обумовленого насильства у військовій службі.
- Розробити надійні програми охорони психологічного здоров'я. Зважаючи на те, що жінки-ветеранки краще розуміють значимість психологічного здоров'я, ніж їхні колеги-чоловіки, програми підтримки повинні максимально використати це, щоб заохотити жінок-ветеранок вирішувати проблеми з психологічним здоров'ям.

1 Усі дані, позначені зірочкою (*) є статистично значущими (з ймовірністю 95% показники жінок відрізняють, тобто є нижчими чи вищими, ніж у чоловіків).

2 Враховуючи те, що вибірка ветеранів формувалась за принципом «снігової кулі», вона імовірно краще співвідноситься з громадськими організаціями та іншими ветеранами, ніж з загальною популяцією ветеранів, що може викривляти певні результати дослідження. Результати, подані у цьому звіті, базуються на вибірці 205 жінок-ветеранок.

Основні висновки:

- Жінки-ветеранки у 1,66 рази ймовірніше звернуться за психологічною допомогою, ніж їхні колеги-чоловіки.
- Жінкам-ветеранкам важче реінтегруватись, ніж чоловікам-ветеранам, що ускладнюється стигматизацією з боку цивільного населення.
- Організувати службу підтримки, щоб допомогти жінкам-ветеранкам успішно реінтегруватися в цивільне життя, забезпечивши їм працевлаштування та можливості навчання. Також варто співпрацювати з організаціями жінок-ветеранок, які працюють у цьому напрямку.

Демографічний профіль жінок-ветеранок

Освіта. У порівнянні з чоловіками-ветеранами, більше жінок-ветеранок здобули вищу освіту. РВ визначає термін «вища освіта» як здобуття щонайменше базового рівня вищої освіти (відповідно до ступенів вищої освіти в Україні). Таблиця 1 вказує, що 69%* жінок-ветеранок мають як мінімум закінчену базову вищу освіту порівняно з 48% чоловіків-ветеранів. Більша частка жінок-ветеранок (44%*) вказали, що вони вільно володіють щонайменше однією іноземною мовою порівняно з чоловіками-ветеранами (31%).

Програма реінтеграції ветеранів

Аналітичний звіт від 14 липня 2021 р.

Таблиця 1: Рівень здобутої освіти ветеранів (%).

	Загалом	Жінки	Чоловіки
Неповна середня (7-9 класів середньої школи)	1 %	1 %	1 %
Повна середня освіта (10-11 класів середньої школи)	8 %	3 %	9 %
Професійно-технічна без повної загальної середньої освіти	5 %	0 %	6 %
Професійно-технічна з повною середньою освітою	9 %	6 %	10 %
Неповна вища / Середня спеціальна освіта	25 %	20 %	26 %
Базова вища освіта	11 %	14 %	11 %
Повна вища освіта	39 %	53 %	37 %
Кандидатський чи докторський ступінь	1 %	2 %	1 %

Сімейний статус та володіння житлом.

У Таблиці 2 показано порівняння жінок-ветеранок та чоловіків-ветеранів за сімейним статусом та володінням житлом: 47%* жінок-ветеранок заміжні, 21%* — розлучені або проживають окремо; 43% жінок-ветеранок зазначили, що мають власне житло, порівняно з 53% ветеранів-чоловіків. Відповідно, більше жінок-ветеранок винаймають житло (32%* порівняно з 20% чоловіків-ветеранів.)

Таблиця 2: Сімейний статус ветеранів та власність житла.

	Жінки	Чоловіки
Одружений / заміжня*	47 %	58 %
Розлучені чи проживають окремо*	21 %	13 %
Власне житло	43 %	53 %
Орендоване житло*	32 %	20 %

*Статистична значущість $p=0.05$.

Профіль служби жінок-ветеранок

Жінки-ветеранки перебували на службі в середньому 787 дні, а чоловіки-ветерани — 753 дні. Жінок менше призначають на бойові посади — 37% порівняно з 81% чоловіків-ветеранів. Приблизно 40% жінок-ветеранок служили на бойовій посаді, порівняно з 79% чоловіків. Бойовий досвід включає участь у вогневому зіткненні та бойових завданнях, незалежно від того чи були вони призначені на бойову посаду.

Таблиця 3: Профіль служби ветеранів.

	Жінки	Чоловіки
Тривалість служби (середня к-сть днів)	787	753
Призначення на бойову посаду* (%)	37 %	81 %
Бойовий досвід* (%)	39 %	78 %

*Статистична значущість $p=0.05$.

Послуги охорони фізичного та психологічного здоров'я

Стан фізичного здоров'я

На *Рис.1* видно, що 65% жінок-ветеранок отримали тілесні ушкодження через участь у збройному конфлікті, порівняно з 72% чоловіків-ветеранів.

Приблизно однакова кількість жінок-ветеранок та чоловіків-ветеранів звертались по допомогу щодо фізичного здоров'я. (70% і 72%, відповідно; *див. Рис.2*). Рішення звернутись по допомогу не залежало від стану здоров'я, безпосередньо пов'язаного із збройним конфліктом.

Незважаючи на те, що більшість жінок-ветеранок отримували травми чи захворювання, а також звертались по допомогу щодо їх фізичного здоров'я, рівень офіційно зареєстрованої інвалідності у них відносно нижчий.

Лише 11%* жінок-ветеранок офіційно зареєстровані як особа з інвалідністю або перебувають у процесі реєстрації, порівняно з 20% чоловіків-ветеранів. (*Див. Рис.3*) Приблизно однакова кількість жінок-ветеранок та чоловіків-ветеранів (33% та 32%) зазначили, що основною причиною не отримання статусу інвалідності був брак необхідних підтверджень та документів з боку військового командування.

Стан психологічного здоров'я

Результати дослідження показують, що жінки-ветеранки частіше переконані, що турбота про психологічне здоров'я може бути для них корисною. На *Рис. 4* показано, що більше жінок-ветеранок (47%) звертаються по психологічну допомогу порівняно

Рис.1: Розподіл ветеранів, які отримали тілесне ушкодження чи захворювання унаслідок збройного конфлікту, за статтю, (%).

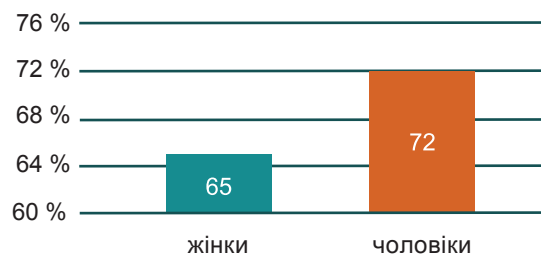

Рис.2: Розподіл ветеранів, які звертались по допомогу щодо їх фізичного здоров'я за статтю, (%).

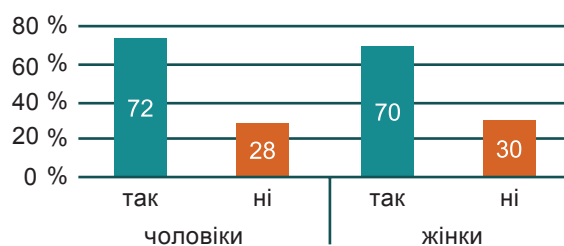

Рис.3: Розподіл ветеранів за статусом інвалідності (зареєстровані чи в процесі реєстрації), (%).

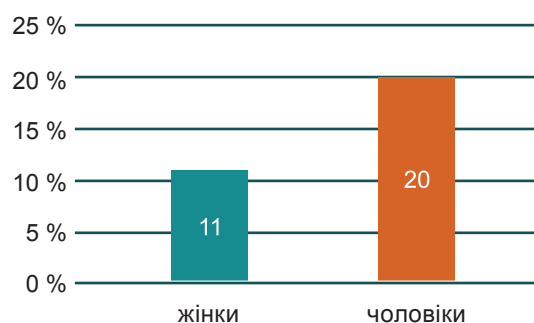
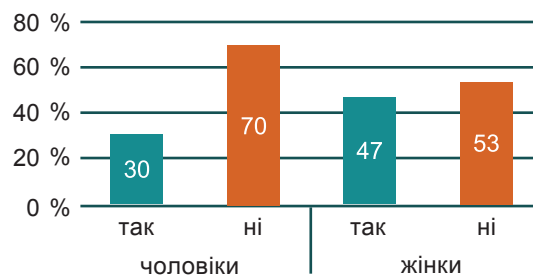

Рис.4: Розподіл ветеранів, які звертались по психологічну допомогу за статтю, (%).

Програма реінтеграції ветеранів

Аналітичний звіт від 14 липня 2021 р.

Таблиця 4: Описані симптоми психологічного здоров'я

	Жінки	Чоловіки
Труднощі із засинанням декілька разів на тиждень	58 %	57 %
Часте відчуття страху або тривожності*	37 %	29 %
Поодинокі думки про те, щоб заподіяти собі шкоду*	15 %	9 %

* Статистична значущість $p=0.05$.

з чоловіками (30%). Така тенденція спостерігається і серед загального населення: 7% жінок та 4% чоловіків звертались по психологічну допомогу за останні 12 місяців.

У Таблиці 4 показано симптоми, пов'язані з психологічним здоров'ям, які найчастіше турбують ветеранів. Жінки-ветеранки частіше повідомляли про відчуття страху або тривожності (37%*) а також про поодинокі думки про те, щоб заподіяти собі шкоду (15%*), порівняно з чоловіками-ветеранами.³ Серед загального населення, жінки частіше аніж чоловіки повідомляли про відчуття страху або тривожності (19% і 12%, відповідно), хоча відсоток повідомлень про думки про те, щоб заподіяти собі шкоду був приблизно однаковий.

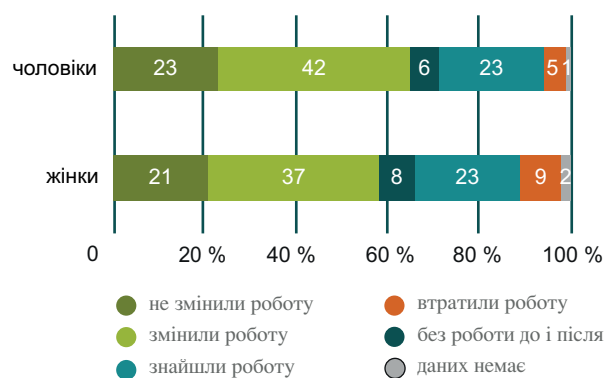
Додатковий аналіз даних показує, що жінки-ветеранки у 1.66 разів ймовірніше, ніж чоловіки-ветерани, звернуться по психологічну допомогу.⁴ Якісні дані також показують, що жінки-ветеранки частіше усвідомлюють проблеми з психологічним здоров'ям та охочіше звертаються за допомогою для їх вирішення. (Див. Блок 1).

3 «Частий» означає «мінімум кілька разів на тиждень», а «поодинокий» — «час від часу, декілька разів на місяць, або нечасто».

4 Ми застосували логістичну регресію, щоб виявити ефект індивідуальних та проміжних факторів на звернення до служб охорони фізичного та психологічного здоров'я. Ми можемо надати повний звіт.

Блок 1: «Я втратила усю мотивацію, увесь позитив. Я ніколи не думала, що можу впасти в депресію. Я прокидаюся з посмішкою, я йду спати з посмішкою, а потім мене покидають усі сили». (Фокус-група 4, жінка-ветеранка, волонтерка)

Рис.5: Статус зайнятості ветеранів

У жінок ветеранок гірший матеріальний стан та рівень зайнятості

Серед жінок-ветеранок спостерігається зниження рівня зайнятості внаслідок їхньої військової служби. 66% заявили, що працюють на повну чи неповну зайнятість, порівняно з 82% до служби.

Програма реінтеграції ветеранів

Аналітичний звіт від 14 липня 2021 р.

Таблиця 5: Розподіл професійних послуг, які, на думку ветеранів, надзвичайно корисні (отримали максимальні 10 балів)

	Жінки	Чоловіки
Відкриття власного бізнесу	57 %	52 %
Отримання подальшої освіти	54 %	44 %
Визначення шляхів розвитку навичок та кар'єри	47 %	41 %
Розвиток комунікаційних навичок	46 %	38 %
Написання резюме	43 %	31%
Підготовка до співбесіди	42 %	32 %
Опис військового досвіду роботодавцю	38 %	27 %
Отримання кредиту для відкриття власного бізнесу	30 %	35 %

На Рис.5 видно, що 37% жінок-ветеранок змінили роботу, 21% — не змінили, 8% — знайшли роботу після служби. Серед 23% жінок-ветеранок, які втратили роботу, детальніший розподіл такий: 12% безробітні, але є частиною робочої сили; 8% — тимчасово без роботи; 2% — не є частиною робочої сили; 1% — мають хворобу, мають інвалідність або у декретній відпустці.

Рівень зайнятості дає можливість припустити, що жінки-ветеранки загалом менш

задоволені своїм економічним становищем. Результати підтвердили, що більше жінок-ветеранок незадоволені, ніж задоволені (40% та 32% відповідно). Ця тенденція спостерігається і серед загального населення — жінки повідомляють про нижчий рівень задоволення своїм економічним становищем порівняно з чоловіками (24% проти 30%). Хоч жінки-ветеранки та чоловіки-ветерани повідомляють про приблизно однаковий рівень заробітної плати (у 54% кожної групи заробітна плата становить

Рис. 6: Специфічні упередження, які цивільні мають щодо жінок-ветеранок (на думку жінок-ветеранок)

Програма реінтеграції ветеранів

Аналітичний звіт від 14 липня 2021 р.

216\$ – 539\$⁵ на місяць), деякі показники вказують на більшу економічну вразливість жінок-ветеранок. Порівняно з чоловіками-ветеранами, більше жінок-ветеранок не мають доходу. (7% та 3%). Більше жінок-ветеранок живуть завдяки соціальній допомозі (13%* порівняно з 5% чоловіків-ветеранів.)

Більшість жінок-ветеранів (70%*) висловили бажання отримати професійну допомогу щодо кар'єрного розвитку, порівняно з 59% чоловіків-ветеранів. Також частка серед жінок-ветеранок, які вважають таку допомогу «дуже» або «надзвичайно» важливою є вищою.

Жінки-ветеранки відчують соціальну стигматизацію

Більшість жінок-ветеранок (66%) повідомили, що зустрічалися із певними стереотипами та упередженнями через свою стать. (Див. Рис.6). Найчастішою звучала думка про те, що жінки ідуть в армію, щоб влаштувати особисте життя — про це повідомили 19%. Також повідомляли про звинувачення у проституції — 14% опитаних; і 11% повідомили, що цивільні особи вважають,

⁵ Згідно середнього курсу гривні до долара на рівні 27.826 грн/дол. Джерело: OANDA <https://www1.oanda.com/currency/converter/>

Таблиця 6: Досвід реінтеграції та стосунків

	Жінки	Чоловіки
Повідомили про труднощі з поверненням до цивільного життя	66 %	55 %
Повідомили про образи чи дискримінацію через статус ветерана	64 %	49 %
Після служби мали менше цивільних осіб, яких могли б назвати друзями	56 %	43 %
Спілкуються зі знайомими ветеранами АТО/ООС кожного дня	57 %	47 %

що служба в армії не відповідає традиційному образу жінки.

У Таблиці 6 показано, що досвід реінтеграції та стосунків жінок-ветеранок є набагато складніший. Дві третини жінок-ветеранок (66%) повідомили, що мали певні труднощі під час повернення до цивільного життя порівняно з часткою чоловіків-ветеранів, яка трохи більша за половину (55%). Окрім того, приблизно стільки ж жінок-ветеранок повідомили про образи чи дискримінацію через свій статус ветеранки, порівняно з менш ніж половиною чоловіків-ветеранів (49%).

Висновки для розвитку політики та програми

Результати дослідження щодо жінок-ветеранок вказують на потребу дослідити такі напрямки з точки зору впровадження політик та розвитку програми РВ:

Впровадження системи запобігання та протидії ґендерно-обумовленого та сексуального насильства в армії

Результати РВ та інших досліджень показують, що жінки-ветеранки частіше стають жертвами дискримінації під час та після служби. Жінки-ветеранки повідомляють

про випадки сексуального та гендерно-обумовленого насильства, що підтвердили також низка науковців, гендерних експертів та радників Генерального штабу Збройних сил України. В умовах військової служби зазвичай важко повідомляти про такі випадки і просити допомоги. Сексуальне та гендерно-обумовлене насильство є суттєвою причиною для посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресій та інших проблем із психологічним здоров'ям. Такі випадки деморалізують жінок та стають на заваді їхнього успішного повернення до цивільного життя. Слід викоринити такі випадки зловживань для того, щоб жінки-ветеранки могли на повну користуватись своїми правами під час служби, а також успішно адаптуватись до життя після неї. Міністерство у справах ветеранів має тісно співпрацювати з Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ, Державною прикордонною службою та іншими структурами у сфері охорони та безпеки, а також з міжнародними експертами, щоб запобігати і протидіяти сприятливому середовищу для сексуального та гендерно-обумовленого насильства, створити систему зменшення толерантності до сексуального та гендерно-обумовленого насильства, покращити систему реагування на такі випадки і захищати жінок-ветеранок. Для того, щоб сприяти обліку гендерної проблематики та забезпечити належну увагу гендерним питанням і врахувати їх у національній програмі, Мінветеранів повинно залучати експертних радників на всіх рівнях управління для складання програм з урахуванням гендерної проблематики та моніторингу гендерної дискримінації. Першим кроком до впровадження підходів, що враховують гендерну проблематику у патріархальній військовій структурі із переважанням чоловічої статі, має бути збільшення рівня поінформовано-

сті про проблему сексуального та гендерно-обумовленого насильства. Це можна реалізувати завдяки організації навчань та просвітницьких кампаній, націлених на ключових працівників та керівників у сфері охорони та безпеки. Також однаково важливо запровадити у військових університетах та військових навчальних закладах обов'язкові курси та навчання про гендерну рівність та запобігання сексуальному насильству.

Надання психологічної підтримки жінкам-ветеранкам

Жінки-ветеранки, які стали жертвами дискримінації під час проходження військової служби, часто стикаються із стигматизацією з боку цивільного населення і тому переживають труднощі з поверненням до цивільного життя. Центральним та місцевим органам влади варто зосередитись на потребах жінок-ветеранок у програмах усторонньої реінтеграції, зокрема, пропонувати психологічну підтримку. Згідно з РВ, жінки-ветеранки в 1,66 разів ймовірніше звернуться по психологічну допомогу, порівняно з колегами-чоловіками. Це важливе відкриття потрібно використати для залучення жінок-ветеранок до служб надання психологічної підтримки, щоб вони могли стати прикладом для нормалізації звернень по психологічну допомогу. Залучення найбільш відкритих жінок-ветеранок до таких служб може дати позитивну ланцюгову реакцію. Що більше жінок-ветеранок отримують позитивний досвід від психологічної підтримки, то популярнішою вона ставатиме. Цей досвід може підживлювати та формувати інформаційні кампанії про психологічне здоров'я. Ба більше, групи підтримки також підвищують спроможність медиків та волонтерів, які працюють з ветеранами та їхніми сім'ями.

Підтримка організацій жінок-ветеранок

Повернувшись до цивільного життя, жінки-ветеранки стикаються із певними викликами, зокрема, з проблемами з репродуктивним здоров'ям, домашнім насильством та доглядом за дітьми. У післяпологовий період жінки часто переживають стрес, що ускладнюється від ПТСР. Коли це трапляється, жінки часто не знають, куди звертатись по допомогу. В таких ситуаціях багато організацій та асоціацій жінок-ветеранок створюють середовище, де можна обговорити такі проблеми та спільно знайти їх вирішення. Мінветеранів, державні інституції та міжнародні донорські організації повинні підтримувати організації жінок-ветеранок. Жінки часто зауважують, що в таких організаціях відчують розуміння та підтримку, можуть обговорити проблеми, які незручно обговорювати з чоловіками. До того ж жінки-ветеранки часто стикаються із погіршенням репродуктивного здоров'я під час служби. В таких випадках діагноз потрібно поставити на ранніх термінах, щоб лікування було максимально ефективним. Подолання такої проблеми вимагає розробки рішень на інституційному рівні. Донорські організації та громадські організації (ГО) повинні підтримувати такі низові організації та можливості, заохочувати їх розвивати спільноти, особливо в регіонах зі складною економічною ситуацією.

Вирішити проблему дискримінації жінок

Як показує дослідження, ветерани переконані, що їх дискримінують при спробі повернутись до цивільного життя. Більше третини працевлаштованих ветеранів та чверть безробітних ветеранів стверджують, що роботодавці переважно не хочуть брати їх на роботу. Жінки-ветеранки ча-

сто стикаються з подвійною дискримінацією — як жінки і як ветеранки; 64% з них стикалися з образами або дискримінацією через свій статус ветерана, порівняно з 49% чоловіків-ветеранів. У суспільстві поширені стереотипи та упередження про те, що жінки не можуть виконувати військові обов'язки на професійному рівні. Їх також звинувачують у наданні сексуальних послуг чоловікам-ветеранам. Згідно з результатами РВ, більшість жінок-ветеранок (66%) повідомили, що зустрічали такі стереотипи та упередження з боку цивільних осіб.

Паралельно з цими заходами потрібно продовжувати підкріплювати позитивний образ жінки-ветеранки у суспільстві. Цю роботу можуть виконувати українські ГО за підтримки Мінветеранів. Це можуть бути як громадські просвітницькі кампанії та панельні дискусії з відомими особами і лідерами думок, так і короткі ролики, блоги, відео-блоги та події для вшанування внеску жінок-ветеранок і ламання стереотипів щодо жінок в армії, а також для створення позитивного образу жінки-ветеранки як професійної та відданої жінки-військової. Мінветеранів повинно залучати жінок-ветеранок та демонструвати їх внесок для країни.

Сприяти економічній інтеграції жінок-ветеранок

Щодо економічного становища, то жінки-ветеранки вразливіші, ніж чоловіки-ветерани. На додачу, жінки-ветеранки частіше менш задоволені своїм економічним становищем. При цьому більше жінок-ветеранок здобули вищу освіту, порівняно з колегами-чоловіками, вони також більш відкриті до можливостей освітнього та професійного розвитку. Наприклад,

Програма реінтеграції ветеранів

Аналітичний звіт від 14 липня 2021 р.

70% жінок-ветеранок хотіли б отримати професійну допомогу з кар'єрного розвитку, порівняно з 59% чоловіків-ветеранів. Схоже до ситуації з відкритістю жінок до психологічної підтримки Мінветеранів може використати ставлення жінок-ветеранок до освіти для підтримки їх професійного розвитку. Разом з ГО Мінветеранів повинно заохочувати жінок до підвищення кваліфікації, щоб збільшити їхні можли-

вості на ринку праці. Кваліфікація є особливо важливою для тих ветеранок, які бажають змінити сферу зайнятості. Мінветеранів має сприяти дискусіям між роботодавцями та програмами стажування. Особливу увагу слід звертати на жінок-ветеранок, які живуть у сільських місцевостях та жінок з інвалідністю, оскільки вони часто зазнають подвійної та потрійної маргіналізації.